

му та його фундаменталістське відгалуження як транскультурний продукт «прикордоння», що потребує подальшого наукового дослідження. Якщо найближчим часом політичній еліті держав мусульманського Сходу вдасться створити на «цивілізаційних рубежах» комунікаційні коридори для прискорення обігу торговельного, промислового і фінансового капіталу, кроскультурних комунікацій, настане «час миру»; якщо «кровоносні артерії» припинять своє функціонування, «рубіжні простори» деградуватимуть або вибухнуть етноконфесійними конфліктами.

1. Turner F.J. *The Significance of the Frontier in American History* // Report of the American Historical Association, 1893.
2. Moreno E. *The Creation of a Medieval Frontier: Islam and Christianity in the Iberian Peninsula, Eighth to Eleventh Centuries*. – NY., 1982.
3. Klein K.-L. *Frontiers of Historical Imagination. Narrating the European Conquest of Native America. 1890–1990*. – Berkeley; LA; London, 1997.
4. Чорновол І. Середні віки у світлі Тернерової тези про фронтір // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XIII. – Дрогобич, 2009.
5. Шемякин Я.Г. Об историческом содержании социокультурного феномена «пограничности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://homo.fizteh.ru>.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2005.
7. Белокреницкий В.Я. Восток в мирополитических процессах. Азия и Африка в истории международных отношений и современной мировой политике. – М., 2010.
8. Этности и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А. Торкунова. – М., 2005.
9. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2008.
10. Егоров С., Киселев С., Чистяков А. Этническая идентичность на пограничье культур. – СПб., 2007.
11. Казиян С.Г. Нации, этности и национализм: социально-философский анализ этно-национального дискурса. – Саратов, 2004.
12. Цивилизационная структура современного мира / Под ред. Ю. Пахомова, Ю. Павленко: в 3 т. – Т. 3: Цивилизации Востока в условиях глобализации. – К., 2008.
13. Этнические и региональные конфликты в Евразии: в 3 кн. – Кн. 1: Центральная Азия и Кавказ / Под ред. А. Малащенко и др. – М., 1997.
14. Этнополитический конфликт: пути трансформации / Под ред. В. Тишкова, М. Устиновой. – М., 2007.
15. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – Л., 1989.
16. Дергачев В. Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). – О., 2003.
17. Вальденфельс Б. Топография Чужого: студії до феноменології Чужого. – К., 2004.
18. Тишков В.А. Этнические конфликты в контексте обществоведческих теорий // Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. – М., 1994.
19. Восток – Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2002.
20. Звягельская И.Д. Этно-политические конфликты в современном мире // Этности и конфессии...
21. Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология // Социс. – 1996. – № 12.
22. Баранов Е.Г. Националпатия – источник конфликтов // ОНС. – 1996. – № 6.
23. Дергачев В. Раскаленные рубежи Ближнего Востока // Вестник аналитики. – 2009. – № 3.
24. Bery E., Epstein M. *Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication*. – NY., 1999.
25. Резник С., Кутуманов С., Мизаев В. Исламский терроризм как транскультурный проект // Научные ведомости. Сер.: Философия. Социология. Право. – Вып. 13. – 2010.

26. Попков В.В. Ревани Востока. Соотношение Запада и Востока в глобальных геополитических трансформациях (конец XX – начало XXI в.). – X., 2010.

27. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / пер. с англ. – М., 2005.

Yampolska L.M. «Borderland» as plane for ethnic and religious conflicts in Muslim East (the second half of the XXth century – the beginning of the XXIst century). In this article the author attempts to analyze the phenomenon of «borderland» in the plane of the Islamic civilization and cultural fields, its ethnic and religious dimension, and the separation of the Islamic fundamentalism phenomenon as the trans-cultural project in the opposition «East – West». «Borderland» is considered not only as the plane of cross-cultural contacts in the historical development of ethnic groups in the Muslim East, but also as the area of ethno-conflict opposition.

Key words: «Borderland», Muslim East, civilization and cultural fields, ethnic and religious conflicts, Islamic fundamentalism, trans-cultural project.

М. П. Марцинюк

ПОРТУГАЛЬСЬКА ІМІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.: УКРАЇНСЬКИЙ РЕСУРС

У статті аналізуються етапи розвитку португальської імміграційної політики кінця ХХ – початку ХХІ ст. та їх вплив на процес легалізації мігрантів, зокрема з України.

Ключові слова: Португалія, законодавство, імміграційна політика, нелегальні мігранти, легалізація.

Кінець ХХ ст. ознаменувався новими міграційними тенденціями в Європі – країни, які традиційно постачали робочу силу, почали приймати іммігрантів [1, 5]. Однією з таких «приймаючих» країн стала Португалія. Число мігрантів, які в'їжджали в Португалію, збільшувалося з кожним днем, перетворюючи її на країну імміграції [2, 10]. У той же час міграційна політика Португалії, реформування якої припало на кінець ХХ – початок ХХІ ст., робила країну неймовірно привабливою для іммігрантів, у тому числі й українців. Таким чином, з позиції ефективності розвитку міграційних законодавства та політики Португалії цього періоду, аналіз наслідків упровадження такої політики та дослідження її ролі в залученні українського імміграційного ресурсу, постає актуальним науковим завданням.

Вивчення окремих правових аспектів португальської імміграційної політики, зокрема щодо легалізації нелегальних мігрантів, представлено групою португальських науковців. Особливе місце в історіографії теми займають роботи М. Баганги, М. Фонсеки, Х. Маркеса [3, 23]. Однак історія формування й еволюції міграційної політики Португалії щодо українського питання поки не достатньо висвітлена в науковій літературі, а українська історіографія теми практично відсутня. Відтак, дослідження джерельної бази з цієї проблематики доводить необхідність проведення її комплексного аналізу, що й становить мету цієї статті.

Наприкінці ХХ ст. Португалія продовжувала залишатися країною еміграції, але вже з 1990-х рр. сальдо міграційного балансу в її змистилося в бік імміграції [4, 3], через потребу в робочій силі, пов'язану з деколонізацією та проведенням у Лісабоні ЕКСПО-98. Процес деколонізації, що розпочався 1975 р., після демократичної революції в Португалії 25 квітня 1974 р., ознаменував новий етап в імміграції до неї. Р. Пірес підрахував, що біля півмільйона португальців, які проживали в колишніх португальських колоніях, були репатрійовані та сформували новий рух серед іммігрантів Португалії – «retornados» [5, 7]. Повалення колоніального режиму призвело до набуття португальського гро-

мадянства особами, народженими в колишніх колоніях, які до цього часу вважалися громадянами Португалії (Закон № 308/75 від 24 червня), і надавало можливість «зберігати португальське громадянство у випадках, коли доводилися особливі відносини зв'язку особи з Португалією або було висловлене однозначне бажання щодо цього» [6]. Оскільки процеси репатріації й імміграції в другій половині 1970 – на початку 80-х рр. відбувалися одночасно, важко точно встановити обсяг іммігрантів з португаломовних країн Африки (PALOP). Однак різні статистичні данні збігаються в тому, що тоді африканці були найбільш представлені серед іноземного населення Португалії [7, 12].

Наприкінці 1980 – першій половині 90-х рр. імміграція за складом була, переважно, португаломовною, продовжуючи відображати колишнє колоніальне минуле країни. Однак у другій половині 1990-х рр. попит на робочу силу в будівництві, туризмі та інших секторах економіки зумовив збільшення потоку іммігрантів з країн, які не мали жодних історичних і культурних зв'язків з Португалією, в тому числі й з України. Для розуміння міграційної політики Португалії цього періоду варто розглянути ту законодавчу основу, на якій вона була створена.

Наприкінці 1980-х рр. почалося реформування португальської імміграційної політики, пов'язаної з необхідністю здійснювати відповідну політику ЄС. У 1992 і 1996 рр. в Португалії відбулися два регуляторні процеси щодо впорядкування життя трудових мігрантів в країні. В основному, вони були орієнтовані на мігрантів з португаломовних країн, які становили 80 % усіх іноземців-мігрантів. Проте, на початку 1990-х рр., коли більшість країн Центральної та Північної Європи ввели серйозні обмеження відносно іммігрантів з третіх країн, умови, які надавалися їм в Португалії, стали додатковим заохочувальним стимулом. Крім того, відновлення демократичного режиму в Португалії та політична стабільність почали впливати на допливи національних і міжнародних інвестицій. Це стало стимулом для розвитку різних секторів економіки, які потребували робочої сили. Почалися зміни в міграційних потоках: знизилася кількість іммігрантів з країн PALOP, зросла кількість іммігрантів з Індії та Китаю, суттєво збільшилась європейська та бразильська імміграція (остання сформувала нову міграційну хвилю) [5, 4].

В 1990-х рр. кількість іноземців, які проживали в Португалії, зросла практично вдвічі. Динаміку міграційних потоків змінили вступ Португалії до Європейського економічного співтовариства, приєднання до Шенгенської зони, що сприяло реформуванню імміграційної політики цієї країни. Закон № 59/93 від 3 березня впроваджував новий візовий режим, що відповідав нормам ЄС. Крім того, вищезазначені регуляторні процеси запроваджували систему легалізації нелегальних мігрантів та нові норми перебування їх в Португалії. Перший з них відбувся у 1992 р. і був продовжений наступного року, інший – у 1996 р. У 1992 р. своє становище в Португалії легалізували біля 39 тис. іноземних громадян, 1996 р. – майже 30 тис. іммігрантів. Обидва періоди характеризувалися високим відсотком серед іммігрантів – представників країн PALOP. У 1998 р. був прийнятий новий закон про імміграцію, яким були встановлені загальні умови в'їзду та перебування іноземних громадян в Португалії. Порівняно із законом 1993 р., було продовжено термін дії віз, що надавались іммігрантам, а також внесено суттєві зміни у законодавство, які стосувалися врегулювання питань

возз'єднання сімей іноземних громадян та розширення прав членів їх сімей в приймаючій країні.

Регуляторні процеси 1992–1993 та 1996–1998 рр., спрямовані на легалізацію нелегальних іммігрантів, не тільки не зменшили кількості присутніх в країні нелегалів, а й збільшили їхню кількість. Запроваджені законодавством механізми легалізації дали змогу легко здійснювати цей процес і тим нелегалам, які вже перебували в Португалії, і тим, які прибували в країну, приваблені спрощеним механізмом легалізації. Ці заходи щодо легалізації мігрантів стали поштовхом для громадян з пострадянських незалежних держав до імміграції в Португалію. На початку 2000-х рр. потік іммігрантів з цих країн до Португалії значно збільшився, що спричинило фундаментальні зміни в історії португальської імміграції, оскільки країна стала приймати у значних масштабах іммігрантів з країн, з якими Португалія не мала до цього жодних історичних чи культурних зв'язків. А вже до цього часу більшість мігрантів, які проживали в Португалії, складала громадяни Кабо-Верде, Бразилії, Анголи та Гвінеї-Бісау.

Початок 2000-х рр. зумовив реконфігурацію кількісного й якісного складу іммігрантів в Португалії та запровадження нового регуляторного процесу, який вступив в силу із Законом № 4/2001 від 10 січня. Вперше в історії португальської імміграційної політики в дію вступила правова норма, що тісно пов'язала іммігрантів в Португалії з потребами португальського ринку праці [8, 6; 10; 11]. Законом запроваджувався єдиний документ – вид на проживання, що дозволяв нелегальним іммігрантам залишатися в Португалії протягом одного року і поновлювався до п'яти років. Беручи до уваги питання соціальної інтеграції іммігрантів, цей закон вніс зміни, за якими міграційні потоки скеровувалися відповідно до аналізу річних і галузевих потреб ринку праці. З метою боротьби з нелегальною імміграцією, Закон зобов'язав роботодавців дотримуватися норм щодо виплати заробітної плати, податкових внесків і платежів із соціального страхування для робітників-іммігрантів, а також встановлював кримінальну відповідальність за допомогу і сприяння нелегальній імміграції. Він також виокремив дві основоположні характеристики імміграції цього періоду: по-перше, португаломовні країни перестали займати провідне і привілейоване місце у структурі імміграційних потоків до Португалії, а по-друге, провідні позиції у структурі міграційного наповнення почали займати громадяни східноєвропейських країн – Молдови, Румунії, України тощо. Скажімо, українці сформували другу за величиною іммігрантську групу в країні. Невдовзі між Португалією та цими країнами, зокрема й Україною, були укладені угоди щодо трудових мігрантів, метою яких стало попередження нелегальної міграції, накладаючи на португальських працедавців ряд вимог, яких вони мали дотримуватися, надаючи пріоритетне право на працевлаштування мігрантові [9, 2–3]. Наприклад, підписаний 2003 р., договір між Португалією та Бразилією про взаємне працевлаштування громадян (відомий як Договір Лула), що запровадив механізми працевлаштування жителів Бразилії в Португалії [10]. Використання такого правового режиму дозволило легалізуватися 183 тис. іноземних громадян в Португалії. З них біля 101 тис. були з Центральної та Східної Європи, а безпосередньо громадян України – 65 тис.

Втім, законодавство залишалось досить гнучким, аби мігранти могли швидко легалізувати своє становище в Португалії. Потік нелегальних іммігрантів невпин-

но збільшувався, приваблюючи відтепер іммігрантів з пострадянських країн Східної Європи. 2003 р. у Португалії прийнято Закон № 34/2003 від 25 лютого, де зазначається необхідність «розробки і реалізації прозорої політики і прийняття остаточних і конструктивних рішень, а не ізольованих і тимчасових заходів» щодо іммігрантів [7, 2]. Імміграційна політика ж базується на трьох основних принципах: сприяння легальній імміграції, відповідно до можливостей Португалії; ефективної інтеграції іммігрантів; боротьби з нелегальною імміграцією. Водночас цей Закон спростив і деякі бюрократичні процедури, з метою прискорення процесів легалізації та сприяння інтеграції іммігрантів. Згодом він був доповнений Указом № 6/2004 від 26 квітня, що дозволив легалізувати становище нелегальним мігрантам, які в'їхали в країну до березня 2003 р. [11].

У Португалії був введений максимальний річний ліміт кількості іноземних громадян, які могли залишитися в країні для здійснення професійної діяльності. Це обмеження було запроваджено після доповіді, яка стосувалася ситуації з нелегальними іммігрантами в Португалії, підготовленої Урядом, з урахуванням позицій муніципальних, регіональних та національних структур, робота яких була тісно пов'язана зі сферою імміграції. Ця доповідь визначила економічні та соціальні критерії для кожної зі сфер ринку праці та їх потреби у трудових мігрантах. Доповідь також стосувалася адаптивності іммігрантів та участі місцевих органів влади у процесі їх адаптації. У серпні 2007 р. запроваджено новий Закон про імміграцію (№ 23/2007 від 4 липня). Із його нововведень особливо варті уваги зміни, що стосуються власників довготермінових віз, які могли отримати вид на проживання за спрощеною процедурою, якщо термін дії їх документів добіг кінця, прагнучи спростити бюрократичні аспекти системи видачі дозволів на проживання. На підставі дозволів (вид на проживання), що надавалися іноземним громадянам, можна виділити два різних види імміграції до Португалії: стару хвилю імміграції, пов'язану з імміграційним процесом, який відбувався наприкінці 1980-х рр., що включав іммігрантів усіх вікових груп, які мали посвідку на проживання і скористалися положеннями, що стосуються возз'єднання сім'ї, подружжя, нащадків і предків (як у випадку іммігрантів із Кабо-Верде, Анголи, Гвінеї-Бісау); й імміграція початку 2000-х рр., що включала бенефіціаріїв режимів легалізації, які були описані вище і до яких належить також українська імміграція. Останні в початковій фазі іммігрували одноосібно, але пізніше також скористалися положеннями про возз'єднання сім'ї.

За допомогою методу ретроспективного аналізу, нами проаналізовано розвиток імміграційної політи-

ки Португалії та її наслідки для формування значної української трудової імміграції у цій країні. Однак подальшого дослідження потребують основні засади міграційної політики Португалії у 2000-х рр. та її вплив на українську трудову міграцію до цієї країни. Розглянувши законодавчу базу та систему інституційно-організаційних структур щодо роботи з мігрантам, можна дійти висновку про їх надзвичайно важливу роль у формуванні значних міграційних потоків з України до Португалії в цей період. Про це свідчать і гучні наслідки цієї міграційної політики, які виявили, що за кількістю українська трудова міграція в Португалії посіла друге місце серед інших міграційних потоків, які традиційно формувалися з постколоніальних португаломовних країн.

1. *Malheiros J. Integração social e profissional de imigrantes, refugiados e minorias étnicas.* – Lisbon, 2006.
2. *Almeida A.C. de, Norte C., Mortagua M.J. da. O Impacto da Imigração nas Sociedades da Europa: o caso Português. Um Estudo para a Rede Europeia das Migrações.* – Lisbon, 2006.
3. *Baganha M.I., Gois P., Marques J.C. Bibliografia sobre a Imigração em Portugal // Centro de Estudos Sociais da Universidade de Coimbra. Nucleo de estudos das Migrações. Coimbra.* – 2006. – Ver. 1 [Аєєєєєєєєє єєєєєє]. – Дєєєє єєєєєєєє: <http://www.ces.uc.pt/publicacoes>.
4. *Valente R.M.J., Vieira C. A população portuguesa no sec. XX/ICS.* – Lisbon, 2003.
5. *Pires R.P. Migrações e Integração: Teoria e Aplicações a Sociedade Portuguesa.* – Oeiras, 2003.
6. *Çaēii İiđđöäâë³; 308/75 ä³ä 24 ÷äđäiy [Äēäēöđiiēē äñöđñ].* – Дєєєє єєєєєєєє: http://www.lawrei.eu/nacionalidade/Legislacao/DL308_a.php.
7. *Oliveira C.R. de, Rosario E., Santos T. Indicators of Immigrant Integration. First Report.* – Lisbon, 2006.
8. *Estatísticas dos Movimentos Migratorios.* – Lisbon, 2006.
9. *Acordo entre a Republica Portuguesa e a Ucrânia sobre Migração Temporaria de Cidadãos Ucrânicos para a Prestação de Trabalho na Republica Portuguesa, assinado em Kiev em 12 de Fevereiro de 2003. Decreto ' 3/2005 [Äēäēöđiiēē äñöđñ].* – Дєєєє єєєєєєєє: <http://www.gddc.pt/siii/docs/dec3-2005.pdf>.
10. *Договір Лула, затверджений Указом № 40/2003 від 19 вересня, що діяв до липня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mreis.pt/biblioteca>.*
11. *Указ № 6/2004 від 26 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sef.pt/portal>.*

Martsyniuk M.P. Portuguese immigration policy at the end of the XX – beginning of the XXI c.: Ukrainian resource. In this article are analyzed the stages of the Portuguese immigration policy development at the end of the XX – beginning of the XXI c. and its influence on the legalization process of illegal immigrants in Portugal. **Key words:** Portugal, legislation, immigration policy, illegal immigrants, legalization.

